

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/101557>

Please be advised that this information was generated on 2021-09-25 and may be subject to change.

HOOFDSTUK IV

Collins versus Gosse. De betekenis van het 'schandaal van het jaar' voor de laat-Victoriaanse literatuurkritiek

Odin Dekkers

Het schandaal van het jaar 1886

'It is time for some one to speak out.' Dit zijn de strijdlustige woorden waarmee de laat-Victoriaanse criticus en *man of letters* John Churton Collins (1848-1908) de inleiding opende van zijn *Ephemera Critica* (1902), een bundel met kritische beschouwingen over de stand van zaken in de Britse letteren.¹ Met 'some one' bedoelde Collins uitdrukkelijk zichzelf, en als er één reden is waarom Collins niet helemaal in de vergetelheid is geraakt, dan is het wel zijn niet aflatende bereidheid 'to speak out' tegen alles wat indruiste tegen zijn opvattingen over functie en principes van literaire kritiek. Zijn reputatie als 'the louse on the locks of literature' – de weinig complimenteuze benaming die de dichter Tennyson voor hem bedacht² – dankt hij aan de onbarmhartige manier waarop hij collega-critici de maat nam in kranten en tijdschriften als de *Pall Mall Gazette* en de *Quarterly Review*. Tot zijn bekendste slachtoffers behoorden Algernon Swinburne, John Addington Symonds en George Saintsbury, maar de criticus die het het zwaarste te verduren kreeg was zonder twijfel Edmund Gosse (1849-1928), door H.G. Wells ooit omschreven als 'the official British man of letters'.³

Gosse nam een dermate prominente positie in het literaire leven van zijn tijd in dat T.S. Eliot na zijn dood moest concluderen dat 'the place that Sir Edmund Gosse filled in the literary and social life of London is one that no one can ever fill again.'⁴ Hij bezat een ongeëvenaard talent voor netwerken, kende iedereen die er in Londense literaire kringen toe deed, en was een huisvriend van literaire grootheden als Algernon Swinburne, Robert Louis Stevenson, Thomas Hardy en Henry James. Ook met Collins had hij aan het einde van de jaren 1870 persoonlijk contact. De weinige brieven van Collins aan Gosse uit die tijd die bewaard zijn gebleven laten

HOOFDSTUK IV

Portret van John Churton Collins. Bodleian Library, Oxford.

zien dat Collins dankbaar was voor de aandacht en steun die hij van Gosse – wiens ster als dichter en criticus in die tijd snel rijzende was – kreeg, en er is zelfs sprake van een gezamenlijk bezoek aan een opiumkit.⁵ Collins' biograaf Anthony Kearney concludeert echter dat ambitie en territoriumdrift van beide kanten uiteindelijk geen ruimte lieten voor echte vriendschap. Gosse had bij zijn gestage opmars naar het centrum van de literaire macht geen behoefte aan concurrentie, terwijl de aan Oxford als classicus opgeleide Collins neerkeek op de autodidact Gosse als een amateur en broodschrijver.⁶

In ieder geval zou het na oktober 1886 definitief afgelopen zijn met de vriendschappelijke betrekkingen tussen beide mannen. In die maand publiceerde Collins in de *Quarterly Review* een veertig pagina's tellende recensie ('English Literature at the Universities') van het laatste boek van Gosse, *From Shakespeare to Pope: An Inquiry into the Cause and Phenomena of the Rise of Classical Poetry in England* (1885).⁷ Het boek, uitgegeven door de prestigieuze Cambridge University Press, bevatte de weerslag van de lezingen die Gosse als Clark Lecturer aan de Universiteit van Cambridge in de loop van 1884 en 1885 had gehouden, zowel in Amerika als in Cambridge zelf. De lezingen waren een doorslaand succes geweest. In Amerika had Gosse zich gekoesterd in de warmte van de aandacht die hem alom ten deel was gevallen. Hij schreef trots aan een vriend dat hij in Boston had mogen genieten van 'the greatest social success that any English man of letters has enjoyed since Thackeray lectured in Boston.'⁸ Terug in England vielen de gebundelde lezingen overwegend positieve reacties ten deel. De *Athenaeum* concludeerde dat *From Shakespeare to Pope* 'is not a volume to be glanced over and thrown on one side, and we recommend the student of English Poetry to read it twice and consult it often.'⁹ Lof was er ook van John G. Dow in de *Academy* ('Mr. Gosse has given us some valuable contributions in this book, and much highly entertaining matter'), al werden in zijn stuk ook een paar stevige kritische noten gekraakt ('his method of investigation is one that exposes him to the charge of having dealt with too much with the surface of his subject').¹⁰

Dit was echter niets vergeleken met de manier waarop Collins hem bijna een jaar later in zijn artikel in de *Quarterly Review* genadeloos de oren waste. Pagina na pagina beschreef Collins in pijnlijk detail de talloze slordigheden en foutieve aannames waarop hij Gosse had betrappt in diens poging ontwikkelingslijnen in de vroegmoderne Engelse poëzie bloot te leggen aan de hand van vele gedetailleerde en vaak obscure voorbeelden. Collins' oordeel was vernietigend: 'Of all offences of which a writer can be guilty, the most detestable is that of stimulating familiarity with works

which he knows only at second hand, or of which he knows nothing more than the title.¹¹ Gosse had altijd gestreefd naar een plaats in het centrum van de publieke aandacht, maar nu leek hij ten overstaan van de gehele literaire goegemeente als charlatan ontmaskerd te zullen worden. ‘This has been the most terrible week of my life’, schreef hij op 22 oktober 1886 dan ook aan een vertrouweling.¹² Een dag later verscheen zijn reactie op de recensie van Collins in de *Athenaeum*.¹³ Vrienden hadden hem gewaarschuwd dat het verstandiger zou zijn om te zwijgen,¹⁴ maar in plaats daarvan gooide hij olie op het vuur door zijn onvermogen Collins’ inhoudelijke kritiek te weerleggen publiekelijk te etaleren (‘in the face of his onslaught I am not so much surprised that he should have found so many errors as that he should have found so few’).¹⁵

Zo provoceerde hij onmiddellijk een nieuw en al even fel weerwoord van Collins, die op zijn beurt echter ook een tactische blunder beging. In antwoord op de aantijging van Gosse dat Collins een dolkstoot in zijn rug had geplaatst (‘There are no stabs like those which are given by an estranged friend’),¹⁶ stelde Collins dat Algernon Swinburne, in een eerder en vergelijkbaar geval, ten minste de waardigheid had gehad om zijn kritiek niet persoonlijk op te vatten, ja zelfs te negeren, hoe meedogenloos deze ook was geweest.¹⁷ Dit kwam hem op een woedende reactie te staan van diezelfde Swinburne, die zich helemaal niet bewust was geweest van welke kritiek van Collins’ kant dan ook, en nu alsnog verhaal wilde halen.¹⁸ Ook critici als Robert Buchanan en William Archer stortten zich in het debat, en zo laaide de commotie rond de affaire steeds verder op, zodat deze uiteindelijk de geschiedenis zou ingaan als ‘the scandal of the year’.¹⁹ In de toekomst zouden de namen van Collins en Gosse onverbrekkelijk met dit schandaal verbonden blijven. De biograaf van Gosse, Anne Thwaite, zag de affaire rond Collins’ recensie als ‘the central episode of Edmund Gosse’s literary career’.²⁰ Na Collins’ onfortuinlijke dood in 1908²¹ was zijn ‘hatchet job’ op het boek van Gosse al snel vrijwel het enige waarmee hij in de herinnering verbonden zou blijven.²² Wat de recensie zelf betreft: die werd in 2003 door de *New Yorker* alsnog een iconische status toegekend in een artikel met de veelzeggende titel ‘The Very Bad Review’.²³

Sensatie, ‘log-rolling’ en de Pall Mall Gazette

Waarom maakte Collins’ recensie nu zoveel los in het laat-Victoriaanse literaire leven? Natuurlijk had alle commotie in de eerste plaats te maken met het saillante feit dat hier twee min of meer prominente *men of letters* en voormalige vrienden *en plein public* vechtend over de grond rolden. Dit

was koren op de molen van de in toenemende mate in sensatie en 'human interest' geïnteresseerde literaire pers, die de affaire op de voet volgde en, in sommige gevallen, actief stimuleerde. Daarbij won de verontwaardiging over de bruutheid waarmee Collins Gosse te lijf was gegaan het van het misnoegen over de onmiskenbare blunders van Gosse. De (anonieme) reactie van de *Spectator* was typerend: 'Nobody who values the decencies of literary life and the courtesies of criticism, will have read without regret the attack made by a writer in the *Quarterly Review* on Mr. Gosse for his volume of lectures, entitled *From Shakespeare to Pope*.'²⁴ In de *Athenaeum* koos W.R.S. Ralston namens Trinity College, Cambridge al net zo onvoorwaardelijk de kant van Gosse, en besloot met een oproep aan de pers: 'By way of conclusion, may I be permitted to make an earnest appeal to my journalistic comrades, and to entreat them, however/, sarcastic they may naturally be, to refrain from unnecessarily wounding the feelings of their literary kith and kin?'²⁵ Wat veruit de meeste commentatoren Collins verweten was dat hij een ongeschreven erecode had overtreden door een vakbroeder publiekelijk aan de schandpaal te nagelen. In een literair milieu dat in toenemende mate het karakter had van een herensociëteit als de Savile Club,²⁶ waar Gosse vrijwel dagelijks zijn vele literaire vrienden ontmoette (Collins was overigens geen lid), werd de aanval van Collins op Gosse gezien als een *gentleman* onwaardig en als ondermijnd voor het aanzien van de literaire kritiek in het algemeen. In de woorden van William Archer: 'Is this candid and unbiased criticism? And does it indicate a pure and impersonal enthusiasm for the welfare of English letters?'²⁷

Bij het aanwakkeren van het vuurtje rond Collins' recensie tot een uitslaande brand werd een tot nu toe sterk onderschatte rol gespeeld door de *Pall Mall Gazette*, een dagblad onder redactie van de legendarische krantenman en journalistieke vernieuwer W.T. Stead (1849-1912). In oktober en november 1886 plaatste de *PMG* vrijwel dagelijks nieuwe reacties van lezers, deed verslag van berichten over de zaak elders in de pers, en gaf in de 'Editorial Notes' ruim baan aan Steads eigen ongezouten commentaren. Niemand was zich er beter dan Stead, pionier van het 'New Journalism',²⁸ van bewust dat schandalen kranten verkopen, en ongetwijfeld lag daar ook bij hem voor een deel de oorsprong van de belangstelling die hij voor de kwestie toonde. Tegelijkertijd was hij iemand voor wie het bedrijven van journalistiek – hoe sensationeel van toonzetting ook – altijd in dienst stond van politieke en morele idealen. In 1885 had hij met een reeks artikelen in de *PMG* onder de titel 'The Maiden Tribute of Modern Babylon' een geruchtmakende kruistocht tegen kinderprostitutie gevoerd, die hem zelfs drie maanden in de gevangenis deed belanden (van waaruit hij overigens gewoon doorging met het redigeren van de *PMG*). Stead had

zich voorgedaan als mensenhandelaar en beschreven hoe eenvoudig het was geweest om in de sloppen van Londen voor vijf pond een meisje van dertien te kopen.²⁹ Een jaar later zou Stead zich storten op zijn geruchtmakende campagne tegen Sir Charles Dilke, de prominente liberale politicus die beschuldigd werd van overspel en daardoor uiteindelijk zijn zetel in het Lagerhuis zou verliezen. Desondanks vond Stead in datzelfde jaar nog de energie om zich te bekommeren om het niveau van de Britse literaire kritiek, een onderwerp dat hem, getuige de ruimte die hij er in de *PMG* aan gaf, na aan het hart moet hebben gelegen.

Anthony Kearney, de biograaf van Collins, concludeert dat ook de *PMG* in de Collins-Gosse-controverse de kant van Gosse koos door te berichten dat ‘never since Macaulay annihilated Croker in the *Edinburgh* do we remember to have seen so cruel a castigation as that which Macaulay’s disciple now administers in the *Quarterly* to Mr. Edmund Gosse.’³⁰ In werkelijkheid stonden Stead en de *PMG* onvoorwaardelijk achter Collins en diens literair-kritische idealen. Sterker nog: Stead had de aanval op Gosse zelf al maanden eerder geopend. Op 12 december 1885 schreef Gosse aan zijn vriend, de Amerikaanse romanschrijver en criticus W.D. Howells, dat hij het slachtoffer was van een ‘veritable vendetta of criticism’, doelend op de negatieve commentaren die zijn werk in de *PMG* ten deel vielen.³¹ Hij meende dat Stead hem zo probeerde te straffen voor het feit dat hij geweigerd had nog voor Stead te werken na diens spectaculaire – maar, in de ogen van Gosse, qua uitwerking moreel verwerpelijke – campagne tegen kinderhandel.³² Hoe dit ook zij, het is een feit dat de *PMG* vanaf januari 1886 aandacht begint besteden aan een fenomeen dat Stead zowel als Collins beschouwde als een serieuze bedreiging voor de kwaliteit en status van de Britse literaire kritiek: ‘log-rolling’.

De *Oxford English Dictionary* omschrijft ‘log-rolling’ als ‘mutual puffing in literary publications’, een betekenis die sinds 1845 aan de term zou worden toegekend. In antwoord op vragen van lezers legde Stead in de *PMG* van 3 november 1886 uit waar de term oorspronkelijk vandaan kwam:

In the old days of pioneering parties in the Far West the first thing necessary was to cut a clearing and then to build a log house. It was, of course, impossible for one man to build a house by himself. Therefore, when the logs were prepared, all his neighbours would assemble and help him to roll them to the spot he had chosen, and build his home. He, in return, held himself ready to render similar assistance whenever called upon. [...] There is, of course, an equivalent expression in England, but a much less elegant one – namely, “You scratch my back and I’ll scratch yours.”³³

Stead zag ‘log-rolling’ als een ‘insidious form of literary corruption’³⁴ en besteedde in de loop van 1886 in de kolommen van de *PMG* frequent aandacht aan het fenomeen. De aanzet werd in januari 1886 gegeven met het artikel “‘Log-Rolling’ in English Letters.”³⁵ De auteur vraagt zich af waarom, twintig jaar nadat Matthew Arnold deze vraag al op memorabele wijze had opgeworpen,³⁶ het literaire handwerk (Arnold: ‘the journeyman work of literature’) in Engeland nog steeds niet op hetzelfde niveau staat als in Frankrijk. Volgens hem is het antwoord niet dat er in Engeland formeel geen ‘Academy of Letters’ bestaat – zoals Arnold wellicht beweerd zou hebben – maar juist dat het literaire leven geheel wordt gedomineerd door een *informele* ‘Academy’, een kleine klik van machtige *literati* die elkaar voortdurend de bal toespelen. Het resultaat: ‘Literary newspapers which were once properly taken to represent educated public opinion now merely register the decrees of a journalistic junta, and the independence of free criticism is reduced to the bondage of mutual admiration.’³⁷

Zowel in dit artikel, als in de stukken en redactionele commentaren over ‘log-rolling’ die in de loop van 1886 nog zouden volgen,³⁸ benadrukt de *PMG*-auteur hoezeer de vrije beoefening van literaire kritiek onder druk is komen te staan door de dictatuur van het principe van *quid pro quo*. Als voorbeeld noemt hij een circulaire die door uitgeverij Cassell and Company onder kranten werd verspreid en waarin, met het oog op recensies, aandacht werd gevraagd voor de laatste uitgaven van het bedrijf. Waar de auteur vooral over valt, is het bij de circulaire gevoegde voorbeeld, dat de potentiële recensenten vast suggesties doet voor de onverdeeld positieve termen waarin zij de uitgaven van Cassell kunnen bespreken (‘Mr. R.A.M. Stevenson writes with observation and impartiality on “Art in Australia”’).³⁹ Cassell protesteerde door in een ingezonden brief te benadrukken dat menig redacteur dankbaar gebruik maakte van de gedane suggesties, maar voor de *PMG*-auteur was daarmee juist het bewijs geleverd van de corrupte staat waartoe de recensiepraktijk onder invloed van het in Engeland alomtegenwoordige systeem van ‘log-rolling’ was vervallen.⁴⁰

Het is, kortom, niet verrassend dat Stead en de *PMG* het verschijnen van Collins’ recensie met beide handen aangrepen om het verval van de Britse literaire kritiek onder invloed van nepotisme en vriendjespolitiek aan de kaak te stellen. In zijn redactionele commentaar van 23 oktober 1886 wijst Stead bijvoorbeeld op de ironie van de mede door Gosse zelf geventileerde redenering dat Collins Gosse had moeten sparen vanwege hun vriendschappelijke relatie: ‘Is it not suggestive of the deeply rooted log-rolling tendency in modern English letters that a *Quarterly Reviewer’s* friendship should be taken as a bar to outspoken criticism?’⁴¹ Enkele dagen daarvoor

had hij onder het kopje 'Log-Rolling in English Letters' al met instemming de correspondent van de *Sheffield Independent* geciteerd, die meende dat Gosse het onheil over zichzelf had afgeroepen doordat hij tot een kring behoorde 'of littérateurs, who are credited with log-rolling literature, after a manner that is destructive of all honesty of criticism, and of all fair play to those outside the charmed circle'.⁴² Zo trokken Stead en Collins gezamenlijk ten strijde tegen de kwalijke invloed van de 'log-rollers' op de kwaliteit van de Britse literaire kritiek.

Literaire kritiek, oordeel en autoriteit

In hun zorg over de stand der kritiek stonden Stead en Collins verre van alleen. Met name de explosieve groei in vraag om en aanbod van literaire producten sinds het midden van de eeuw baarde menig intellectueel zorgen. In een artikel over 'Criticism as Trade' voor *The Nineteenth Century* beschrijft William Knight hoe de snel gegroeide productie van literatuur het de criticus steeds moeilijker maakt om aan het Arnoldiaanse adagium 'to see the object as in itself it really is' te voldoen:

The multiplication of books, however, even of great books on great subjects, is becoming a serious element in the literature of the nineteenth century. Although it dooms the vast majority to speedy extinction, it is bewildering to those who have to deal with them critically. It is quite impossible for a student – and much more impossible for the general reader – to master those that issue annually for the British press, even in a single department; and there is no reason to expect less activity in the printing-presses of the future. They will probably work more busily than ever, as the number of those who write books is at least double that of those who used to write in the last generation.⁴³

De criticus die overspoeld wordt met nieuw te recenseren materiaal zal zich volgens Knight zorgvuldig moeten beraden op zijn eigen positie om in staat te blijven het literaire kaf van het koren te scheiden – volgens Knight de belangrijkste functie van literatuurkritiek – en niet ten prooi te vallen aan de verleidingen van het 'log-rollen'.

Ook romanschrijver en criticus Grant Allen toonde zich bezorgd over het niveau van de contemporaine recensiepraktijk, en wees in 'The Decay of Criticism' op de beperkingen waartoe de recensent zich in toenemende mate veroordeeld zag.⁴⁴ Allereerst heeft hij maar zeer beperkte ruimte tot zijn beschikking; dan moet hij ook nog een belangrijk deel van de beschikbare ruimte aan een algemene, neutrale beschrijving van het boek in kwes-

tie wijden, wat nauwelijks plaats laat voor het ventileren van een kritisch oordeel; ten slotte dient de recensie ook nog eens qua leesbaarheid en toegankelijkheid precies op het beoogde publiek te zijn toegesneden. Onder die omstandigheden is het geen wonder dat er voor serieuze kritische reflectie in de Britse literaire pers nauwelijks meer plaats is, terwijl ondertussen het steeds maar groeiende aanbod de noodzaak tot het ontwikkelen van een gefundeerd kwaliteitsoordeel alleen maar groter maakt: 'for probably only the professional reviewer has any conception of the depths of human inanity that are poured daily out of the British printing-press.'⁴⁵ Allen pleit dan ook voor minder 'reviewing' (het in kort bestek recenseren van nieuwe uitgaven) en meer 'criticism' (een 'hogere' vorm van kritiek die de criticus de mogelijkheid geeft te komen tot een zorgvuldig afgewogen oordeel dat zich onttrekt aan de waan van de dag).

Henry James, Andrew Lang en Edmund Gosse moesten bijna tien jaar na Allen concluderen dat diens oproep weinig effect had gesorteerd. Hun bijdragen aan de *New Review* in 1891 onder de noemer 'The Science of Criticism' bestonden voornamelijk uit lange tirades tegen het fenomeen van 'mass-reviewing'.⁴⁶ Vooral James trok ongemeen fel van leer tegen recensenten die hun boekbesprekingen al te haastig neerpenden:

The vulgarity, the crudity, the stupidity which this cherished combination of the offhand review and of our wonderful system of publicity have put in to circulation on so vast a scale may be represented [...] as an unprecedented invention for darkening counsel. The bewildered spirit may ask itself, without speedy answer, What is the function in the life of man of such a reverberation of platitude and servitude?⁴⁷

In hetzelfde jaar waarin James dit schreef publiceerde George Gissing zijn *New Grub Street*, een roman waarin het laat-Victoriaanse literaire bedrijf de hoofdrol speelt.⁴⁸ Eén van de personages, Jasper Milvain, is precies het soort weinig scrupuleuze koopman in literaire waren als waar James op doelde. Milvain is niet geïnteresseerd in de principes van literaire kritiek, maar uitsluitend in de commerciële exploitatie ervan. Hij is daarin zo bedreven dat hij uiteindelijk een stevige machtspositie binnen het literaire veld weet te veroveren, en zo in staat is zijn partijdige en vluchtig gevormde oordelen aan een groot publiek te presenteren.

Waar Knight, Allen en James het er in ieder geval over eens waren dat oordeelsvorming op basis van deskundigheid en autoriteit in dit tijdsgewricht de essentiële functie van literaire kritiek was, kwam een aantal andere critici in de laatste twee decennia van de negentiende eeuw tot de conclusie dat de dagen van evaluatieve kritiek geteld waren. Tot die

critici behoorde bijvoorbeeld William Dean Howells (1837-1920), de Amerikaanse criticus en romanschrijver (en goede vriend van Gosse), die in zijn essay over 'Criticism en Fiction' van 1891⁴⁹ evenals Knight en Allen constateert dat de contemporaine kritiek er miserabel aan toe is. Anders dan de twee Britten wijt hij die situatie echter juist aan het feit dat in de kritiek het primaat van het persoonlijk waardeoordeel heerst:

It is still his [de criticus'] conception of his office that he should assail with obloquy those who differ with him in matters of taste or opinion; that he must be rude with those he does not like, and that he ought, and that he ought to do them violence as a proof of his superiority. It is too largely his superstition that because he likes a thing it is good, and because he dislikes a thing it is bad; the reverse is quite possibly the case but he is yet indefinitely far from knowing that in matters of taste his personal preference enters very little.⁵⁰

Howells keert zich tegen de gedachte dat kritiek per definitie een subjectieve aangelegenheid zou zijn, die critici alle ruimte geeft tot het ophemen van hun vrienden (met andere woorden: 'log-rolling') en het verneeren van hun vijanden. Een radicale heroriëntering op de grondslagen waarop de criticus te werk gaat moet leiden tot het besef 'that his office is mainly to ascertain facts and traits of literature, not to invent or denounce them; to discover principles, not to establish them; to report, not to create'.⁵¹ Howells ziet niet subjectieve oordeelsvorming, maar objectieve classificatie als de belangrijkste taak van de criticus, 'very much as the naturalist classifies the objects of his study, rather than to praise or blame them'.⁵²

Het idee van de criticus als 'botanist' lijkt Howells ontleend te hebben aan het invloedrijke werk van de Fransman Hippolyte Taine, die in zijn *Philosophie de l'Art* postuleerde dat kritiek zich moest spiegelen aan 'botany, which studies the orange, the laurel, the pine, and the birch, with equal interest'.⁵³ Een andere, Britse auteur bij wie Howells inspiratie vond was John Addington Symonds (1840-1893), uit wiens *Renaissance in Italy* (1887-88)⁵⁴ Howells uitvoerig citeert. Symonds bepleitte hier als ook elders een op Darwiniaanse grondvesten gestoelde, wetenschappelijke vorm van literatuurkritiek, waarbij de figuur van de 'literary botanist' opnieuw om de hoek komt kijken: 'He must unfold the "virtues" of the works of art with which he has been occupied. He must classify and describe them, as a botanist the plants with which has to do'.⁵⁵ Ook op de allereerste bladzijde van het vaak herdrukte boek *Shakespeare as a Dramatic Artist. A Popular Illustration of the Principles of Scientific Criticism* (1885) van Richard Green Moulton (1849-1924) komen we hetzelfde beeld weer tegen: 'As botany

deals inductively with the phenomena of vegetable life and traces the law underlying them [...] so there is a criticism not less inductive in character which has for its subject-matter literature.⁵⁶

Deze voorstanders en tegenstanders van evaluatieve literatuurkritiek hadden gemeen dat zij met hun ideeën over de functie en principes van kritiek reageerden op de razendsnelle opkomst van de massacultuur. Waar sommigen in hun vaststelling van het failliet van de literatuurkritiek wat betreft het leiden van de smaak van het volk pleitten voor verwetenschapelijking en objectivering, zochten anderen hun toevlucht in een beroep op het onderscheidingsvermogen van de deskundige en gezaghebbende individuele criticus. De vraag waar de criticus dan de deskundigheid en gezag vandaag zou moeten halen om de smaak van de lezers te sturen en niet te vervallen tot 'log-rolling', werd door Collins ondubbelzinnig beantwoord: de universiteit.

'English' als academische discipline

In de eerste zes pagina's van 'English Literature at the Universities', waarin hij Gosse noch diens boek ter sprake brengt, schetst Collins zijn eigen beeld van de bedreiging die de opkomende massacultuur volgens hem vormt voor de noodzakelijke handhaving van de hoogst mogelijke kwaliteitsnormen in de productie van literatuur. Met de groei van een lezerspubliek dat beschikt over het noodzakelijke opleidingsniveau om literatuur (in de brede zin van het woord) tot zich te nemen, zal ook de druk op de producenten van die literatuur toenemen om zich aan te passen aan de eisen van het publiek en hun standaard te verlagen:

Men and women begin to seek in books the amusement or excitement which they sought formerly in social dissipation. To the old public of scholars succeeds a public, in which every section of society has its representatives, and to provide this vast body with the sort of reading which is acceptable to it, becomes a thriving and lucrative calling. An immense literature springs up, which has no other object than to catch the popular ear, and no higher aim than to please for the moment. [...] Indeed, a good book and a bad book stand, so far as the general public are concerned, on precisely the same level, as they meet with precisely the same fate.⁵⁷

Collins beschrijft de crisis in de letteren die hij signaleert in ronduit apocalyptische termen. Auteurs zijn geen auteurs meer omdat ze de artistieke noodzaak voelen om te schrijven, maar omdat zij zich willen koesteren in

HOOFDSTUK IV

Portret van Edmund Gosse. National Portrait Gallery, Londen.

de aandacht die auteurs in het huidige literaire klimaat maar al te gemakkelijk ten deel valt. Lezers vallen op hun beurt eenvoudig ten prooi aan schaamteloze literaire charlatans die er alles voor over hebben om naam voor zichzelf te maken. 'And the evil is spreading fast', aldus Collins, met karakteristiek gevoel voor drama. Het enige toevluchtsoord dat diegenen die geen knieval willen maken voor de smaak van het grote publiek nog rest is de universiteit: 'there [...] the still small voice of sincerity is clear.' Het is de universiteit die de zware verantwoordelijkheid heeft om als kweekvijver en bolwerk te dienen voor de kleine minderheid 'whose standards are not the standards of the crowd'.⁵⁸ Daartoe was het noodzakelijk dat de universiteiten, Oxford en Cambridge voorop, Engels als universitaire discipline eindelijk serieus zouden nemen, om uitwassen als het boek van Gosse – gepubliceerd onder de *aegis* van de eerbiedwaardige Cambridge University Press – te voorkomen.

Met de *PMG* als voornaamste platform was Collins de grote aanjager van het debat over het onderwijzen van Engelse letterkunde als academische discipline. Het zou uiteindelijk tot 1904 duren voordat in Oxford een aparte 'Chair of English Literature' werd opgericht, maar Alan Bacon heeft overtuigend aangetoond dat het debat, voortgestuwd door Collins, in 1886 en 1887 zijn feitelijke hoogtepunt kende.⁵⁹ Waar de nieuwere universiteiten wel degelijk leerstoelen voor Engelse Letterkunde oprichtten, was de weerstand in Oxford en Cambridge tegen het onderwijzen van de eigen literatuur lange tijd groot.⁶⁰ Dit was Collins, een Oxford-man en literatuurdocent in hart en nieren,⁶¹ een doorn in het oog. Hij opende zijn campagne voor het universitair onderwijzen van Engelse literatuur in mei 1886, met twee korte artikelen voor de *PMG*.⁶² Hierin bepleitte hij zowel de noodzaak om de klassieke Griekse en Romeinse letterkunde naast de Engelse te bestuderen, als een literair-kritische in plaats van strikt filologische benadering van de universitaire studie van Engelse letterkunde. Tot Collins' grote teleurstelling was de nieuwe 'Merton Chair of English Language and Literature' een jaar eerder gegaan naar een filoloog – A.C. Napier, een expert op het gebied van Oudengels –, en niet naar een letterkundige. De druiven waren des te zuurder omdat Collins zelf ook gesolliciteerd had, en zichzelf goede kansen had toegedicht op de status (en het vaste inkomen – Collins was altijd krap bij kas) van het hoogleraarschap.⁶³ Vier jaar later liep hij ook een leerstoel aan University College London mis, naar verluid vanwege zijn gebrek aan ervaring in het onderwijzen van Oudengels.

Collins was er de man niet naar om zijn bitterheid en zijn minachting voor filologen en tekstgeleerden voor zich te houden:

As an instrument of culture it [filologie] ranks, in our opinion, very low indeed. It certainly contributes nothing to the cultivation of the taste. It as certainly contributes nothing to the education of the emotions. The mind it neither enlarges or refines. On the contrary, it too often induces or confirms that peculiar woodenness and opacity of moral and intellectual vision, which has in all ages been characteristic of mere philologists [...].⁶⁴

Tegenover de morele en emotionele dorheid van filologie plaatste hij het ideaal van universitair letterkundig onderwijs dat gedreven werd door een krachtige literair-kritische traditie. Gesteund door Stead en met de *PMG* als platform startte hij een campagne, waarbij hij een groot aantal gezaghebbende intellectuelen, zoals T.H. Huxley, John Morley, John Bright en Matthew Arnold, de volgende drie vragen voorlegde:

1. Was it desirable that the universities should provide systematic instruction in English literature?
2. Was it desirable that a distinction should be made between Philology and Literature, and that the instruction provided should be instruction in Literature as distinguished from instruction in Philology?
3. Was it desirable that the study of English Literature should be indisso-lubly associated with the study of ancient Classical Literature?⁶⁵

In het boek dat Collins in 1891 publiceerde naar aanleiding van zijn campagne stelde hij tevreden vast dat 'On the necessity of our Universities' providing adequately for the study of Literature, and particularly English Literature, as distinguished from Philology, there was not a dissentient voice.'⁶⁶

Alan Bacon heeft er echter terecht op gewezen dat er wel degelijk een tegengeluid te horen was geweest, en wel van de kant van William Morris, de kunstenaar, dichter en socialist.⁶⁷ Morris verklaarde in zijn reactie op de vragen van Collins dat hij *mordicus* tegen het vestigen van een 'Chair of English Literature' in Oxford was, aangezien hij vreesde dat dit feitelijk een 'Chair of Criticism' zou zijn, met als resultaat 'vague talk about literature, which would teach nothing'.⁶⁸ De voorgestelde leerstoel zou hooguit het 'literary polemics' opleveren, 'not seldom [...] illustrated by some personal squabble'; met andere woorden: precies het soort persoonlijk gekibbel als tussen Collins en Gosse was losgebarsten rond het artikel in de *Quarterly Review*. Een nog belangrijker argument voor Morris om zich te verzetten tegen wat volgens hem een 'Chair of Criticism' zou worden, was dat hij uiterst sceptisch stond tegenover de Arnoldiaanse notie van literaire kritiek als hoeder van een geïdealiseerd cultuurbegrip. Zoals Bacon laat zien

was voor Morris 'culture' niet per se, zoals voor Arnold, een positief geladen verzamelterm voor 'the best that is known and thought in the world', maar juist een begrip dat hij met wantrouwen bejegende:

In the thirty years during which I have known Oxford more damage has been done to art (and therefore to literature) by Oxford 'culture' than centuries of professors could repair – for indeed, it is irreparable. These coarse brutalities of 'light and leading' make education stink in the nostrils of thoughtful persons.⁶⁹

Conclusie

Hoewel Collins niet rechtstreeks op Morris gereageerd lijkt te hebben, is het volstrekt duidelijk wat hij van diens standpunt gedacht moet hebben. Collins geloofde onvoorwaardelijk in de verheffende werking van literatuur, en zag zichzelf als een apostel van 'culture' volgens Arnolds definitie. Literaire kritiek was voor hem een essentieel instrument om de grote groep van nieuwe lezers te leiden naar die literatuur die hen moreel en emotioneel naar een hoger plan zou tillen, zowel individueel als collectief. Daarom was het voor hem ook essentieel om die kritiek, via de weg van de geïnstitutionaliseerde bestudering van het Engels in samenhang met de Klassieken, in de universiteit verankerd te krijgen. Zijn recensie van het boek van Gosse, dat nota bene het stempel van de universiteit van Cambridge droeg, laat zien hoe ver hij bereid was te gaan in zijn queeste. Op persoonlijk vlak heeft hij van de recensie voornamelijk schade ondervonden. Met de compromisloze opstelling waarvan zijn 'Very Bad Review' het meest sprekende voorbeeld was, joeg hij zoveel mensen tegen zich in het harnas, dat hij pas in 1904 de leerstoel kreeg waarop hij zo lang had gehoopt, al was het dan in Birmingham, en niet in Cambridge of zijn geliefde Oxford.⁷⁰ Maar Collins' recensie is, zoals dit artikel heeft willen aantonen, niet in de eerste plaats vanwege de persoonlijke consequenties voor de auteur interessant. Bestudering van de tekst zelf, de context waarin deze verschenen is en de reacties die erop volgden biedt verhelderend inzicht in een aantal van de complexe vragen waarvoor de Britse literaire kritiek zich in de laatste decennia van de negentiende eeuw gesteld zag omtrent haar eigen grondvesten en toekomst.